

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА
411-127/20
Београд

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел. бр. 40489 датум: 18. децембар 2020. год.

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

МОНИТОРИНГ УСТАНОВА У КОЈИМА СЕ НАЛАЗЕ ЛИЦА ЛИШЕНА СЛОБОДЕ

МОНИТОРИНГ ЗАВОДА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА

Тематски извештај:

Праћење поступања према зависницима од психоактивних супстанци у установама за извршење кривичних санкција

Београд, децембар 2020. године

МАНДАТ НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамом разговара са тим лицима и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, као и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају. По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеним установама. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсманима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ,² којим је предвиђено је да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободе, а које се налазе на територији АП Војводине.

На основу спроведеног јавног позива,³ Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ, и то: Комитет правника за људска права, Виктимолошко друштво Србије, А11 – Иницијатива за економска и социјална права, Центар за интеграцију младих, Хелсиншки одбор за људска права у Србији и Одбор за људска права Ваљево.

---

¹ "Сл. лист СЦГ – Међународни уговори", бр. 16/05 и 2/06 и "Сл. гласник РС – Међународни уговори", бр. 7/11.

² Потписан 12. децембра 2011. год.

³ Објављен на интернет страници Заштитника грађана 4. јуна 2020. год.

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

УСТАНОВЕ	КПЗ Ниш, КПЗ Београд, КПЗ Сремска Митровица, КПЗ Панчево, КПЗ Пожаревац, ОЗ Београд, ОЗ Нови Сад, ОЗ Смедерево, ОЗ Краљево, ОЗ Чачак
ВРЕМЕ	Децембар 2019 – октобар 2020. године
ОСНОВ	Послови НПМ, у складу са чл. 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ЦИЉ	Праћење поступања према зависницима од психоактивних супстанци као посебно осетљивој категорији лица лишених слободе
ВРСТА	Тематске
НАЈАВА	Посете су најављене
ПОСЕТЕ ОБАВИО	Заштитник грађана
САСТАВ ТИМА	Вођа тима: др Наташа Тањевић, заменица Заштитника грађана и руководица НПМ Чланови тима: Марко Анојчић, Стручна служба Заштитника грађана / Одељење НПМ Маја Јовић, Стручна служба Заштитника грађана / Одељење НПМ Ивана Босиљчић, Стручна служба Заштитника грађана Тамара Благојевић, Стручна служба Заштитника грађана / Одељење НПМ др Мира Петровић, специјалиста психијатар

САРАДЊА СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА СА ТИМОМ НПМ

Професионално поступање службеника током посета НПМ представља пример добре праксе у поступању, у складу са законом предвиђеном обавезом сарадње органа са НПМ.

ТОК ПОСЕТА

Посете су започете разговорима са руководством установа, којима је представљен циљ и предмет посете. Након тога, обављени су разговори са запосленима у службама за третман, обезбеђење и здравствену заштиту и остварен увид у документацију од значаја за предмет и циљ посете. Такође, обављени су и ненадзирани разговори са појединим осуђеним лицима која су на супституционој терапији, која су укључена у третманске програме, као и са осуђеним лицима која се налазе у „Одељењу без дроге“.

УВОД

Психоактивне супстанце (ПАС) представљају хемијске материје које мењају човеково ментално стање, утичући на начин рада мозга и нервног система, односно оне мењају стање свести, расположење, мишљење и опажање. Дроге су психоактивне супстанце природног или синтетичког порекла које унете у организам изазивају промене једног или више психичких односно соматских функција организма⁴. Светска здравствена организација под термином „зависност од дрога“ подразумева „стање психичке или физичке или и једне и друге зависности од дрога која се јавља после повременог или сталног узимања дрога“.

Последњих деценија број лица која су зависници од психоактивних супстанци, као и број лица која су извршила кривично дело *неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога* (члан 246 Кривичног законика⁵), али и кривичних дела учињених од стране зависника, било под дејством дрога или са мотивом да исту прибаве, је у порасту⁶. Самим тим, значајан број лица лишених слободе временом доспе на издржавање казне затвора, при чему су ова лица најчешће и сами уживаоци психоактивних супстанци. Такође, реч је о лицима која су по правилу рецидивисти, односно и раније су осуђивана.

Према подацима из националне Стратегије о спречавању злоупотребе дрога за период 2014–2021, „број зависника од дрога у затворима био је близу 5.000 у 2011. и 2012. години“⁷. Према извештају Управе за извршење кривичних санкција⁸ у заводима за извршење кривичних санкција регистровано је 5.146 наркомана, што је око половина од укупног броја затвореника. Притом, треба имати у виду да је овде присутна „тамна бројка“, односно да се званични подаци о броју зависника заснивају на непосредним доказима или изјавама самих осуђеника и да су мањи од реалног броја. Такође, још једна чињеница доприноси повећању броја лица која имају проблем са зависношћу од психоактивних супстанци у заводима, а она произлази из тога што је изменама и допунама Кривичног законика 2009. године инкриминисано кривично дело *неовлашћено држање опојних дрога* (члан 246а). За основни облик овог дела, који чини онај ко неовлашћено држи у мањој количини за сопствену употребу супстанце или препарате који су проглашени за опојне дроге, прописана је новчана казна или казна затвора до три године, док ће се лице које неовлашћено држи у великој количини супстанце или препарате који су проглашени за опојне дроге казнити затвором од три до десет година. Према подацима Завода за статистику Републике Србије у 2019. години чак 3393 лица осуђено је за ово кривично дело, а 492 на казну затвора.⁹

Проблем присуства психоактивних супстанци у установама за извршење кривичних санкција и поступања према зависницима од психоактивних супстанци је веома актуелно питање које због своје сложености, осетљивости и других разлога још увек није добило оно место које у јавности заслужује. Иако сама тема о проблему злоупотребе психоактивних супстанци унутар затвора делује контрадикторно, из разлога што је реч о затвореним установама са формалном (законом уређеном) организацијом, у којима је

⁴ С. Симић, "Све о наркоманији", Лагуна, Београд, 2018.

⁵ "Сл. гласник РС", бр. 85/05, 88/05 - испр. 107/05 - испр. 72/09, 11/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19.

⁶ Примера ради, према подацима Завода за статистику РС, у 2017. години број лица пријављених за кривично дело из члана 246. КЗ износио је 1182, 2018. године 1302, а 2019. године 1412.

⁷ Стратегија о спречавању злоупотребе дрога за период 2014 - 2021, "Сл. гласник РС", бр. 1/15.

⁸ Извештај о раду Управе за извршење кривичних санкција, 2015. година

⁹ Саопштење Завода за статистику бр. 2020, год. LXX, 23. јул 2020. године.

ограничена слобода кретања и присутан висок степен надзора, истраживања спроведена у свету указују на чињеницу да је проблем њихове злоупотребе у овим установама све израженији. Наведено потврђује и последњи Извештај који је објавила Канцеларија УН за дрогу и криминал који пружа детаљну анализу употребе дрога и њених штетних последица по здравље у установама за спровођење кривичних санкција, са посебним акцентом на популацију која убризгава дрогу сугеришући притом да је учесталост заразних болести као што је ХИВ, хепатитис Ц и активна туберкулоза несразмерно већа међу затворском популацијом него међу осталим становништвом¹⁰. Специфичност саме болести зависности и њен велики утицај на целокупно друштво чини ову категорију лица посебно рањивом у затворском окружењу. С тим у вези, посебно питање односи се на положај зависника од психоактивних супстанци, као и њихову рехабилитацију која је веома специфична када је реч о издржавању затворске казне. Ово из разлога што рад са овом популацијом осуђеника захтева постојање посебних одељења, посебних програма рада, довољан број обученог особља, мотивисаност осуђеника да се укључе у програме и сл.

Препознајући да су зависници посебна група унутар затворске популације која захтева специјализован приступ, НПМ је децембра 2019. године отпочео са посетама установама за извршење кривичних санкција с циљем да се утврди степен присутности овог проблема у заводима и одговор завода на исти. С тим у вези, изабран је узорак од 5 казнено-поправних завода (КПЗ Сремска Митровица, КПЗ Београд, КПЗ Панчево, КПЗ Ниш, КПЗ Пожаревац) и 5 окружних затвора (ОЗ Чачак, ОЗ Краљево, ОЗ Нови Сад, ОЗ Смедерево, ОЗ Београд) које је НПМ посетио током 2020. године. Мишљења смо да одабир посећених установа може да пружи информације о томе да ли постоји разлика у покушајима уноса и злоупотребе психоактивних супстанци, третману зависника и предузимању превентивних мера у већим у односу на мање заводе, односно да ли постоје специфичности условљене величином завода, бројем лица која се у њему налазе, структури осуђених лица (према врсти извршеног кривичног дела, раније осуђиваности за иста и сл.), бројем затворског особља и сл.

Проблем је посматран са три аспекта: безбедносног, третманског и здравственог, са намером да се провери које активности заводи предузимају у циљу откривања и спречавања уноса психоактивних супстанци, да ли у заводима постоје специјализовани програми за рад са осуђеним лицима која имају проблем зависности од психоактивних супстанци, који се програми спроводе, која се терапија нуди, да ли је особље едуковано да спроводи програме лечења, односно третмана, које се мере предузимају у циљу смањења потражње и доступности, превенције и редукције штетних последица. Притом, важно је напоменути да се овај извештај бави само лицима која се налазе на издржавању казне затвора и мере притвора, односно да посете НПМ нису обухватиле установе у којима се налазе лица на извршењу мере безбедности обавезног лечења наркомана.

Методологија рада НПМ током ових посета подразумевала је израду претходног упитника који је пре посете НПМ достављао посећеним установама, а који је, између осталог, садржао опште податке о броју лица која имају проблем са зависношћу од психоактивних супстанци, броју лица која примају супституциону терапију, која су укључена у третманске програме, затим податке о облицима третмана у заводима, броју лица која имају хепатитис Ц, која су ХИВ позитивна, итд. Током посета, коришћени су

---

¹⁰ Доступно на: <https://www.unodc.org/unodc/en/about-unodc/annual-report.html>, претражено 3. новембра 2020.

посебни упитници за разговор са запосленима, који се односе на сва три поменута аспекта са којих је овај проблем посматран. Такође, НПМ је током посета обављао разговоре са осуђеним лицима која су на супституционој терапији и који су укључена у третмански рад и „Одељење без дроге“, као и са запосленима у службама за здравствену заштиту, обезбеђење и третман. Такође, извршен је увид у релевантну документацију која се односи на наведено.

У овом извештају представљени су налази из обављених посета до којих је НПМ дошао.

1. БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТ

Посматрајући проблем присуства психоактивних супстанци у установама за извршење кривичних санкција са безбедносног аспекта, НПМ је настојао да утврди процедуре (поступање завода) и опремљеност завода људским и техничким ресурсима ради откривања и препознавања присуства недозвољених супстанци у просторијама, пакетима или код лица лишених слободе, посетилаца и сл.

Општи утисак је да, без обзира на степен обезбеђења у заводима, осуђена лица покушавају да дођу до психоактивних супстанци и током боравка у заводу. При томе, неспорно је да недозвољене супстанце у завод могу ући само споља, а према службеним наводима то се дешава најчешће кроз посете, пакете или приликом претреса лица по повратку са викенда. Према наводима припадника служби за обезбеђење, покушаји уношења психоактивних супстанци постају све разноврснији, те се тако недозвољене супстанце покушавају преносе преко дуплих џепова на одећи, прављењем посебних „штекова“ на обући, сакривањем у храни која је фабрички упакована, стављају у дечје пелене, или пак приликом пољупца када супруга дође у посету и сл. Такође, треба имати у виду да овде није реч само о опојним дрогама, већ пре свега о лековима који се користе у процесу лечења зависника, односно као супституциона терапија, пре свега лековима попут бупренорфина.

Увидом у релевантну документацију НПМ је утврдио да се највећи број психоактивних супстанци проналази приликом претреса пакета, просторија у којима бораве лица лишена слободе и посетилаца. У појединим заводима, мањи број недозвољених супстанци пронађен је и у дворишту завода. Међу пронађеним недозвољеним супстанцама у највећем броју случајева реч је о таблетама (бупренорфин, ривотрил, лоразепам, ксалол), а поред тога, у мањем броју пронађене су и прашкасте материје и марихуана.

Разумљиво, број покушаја уноса и проналазака је израженији у већим у односу на мање заводе, пре свега имајући у виду величину установе, односно број лица која се у њој налазе, а самим тим и већу могућност за уношење психоактивних супстанци, али и структуру осуђених лица у установама. Ово су потврдила и лица лишена слободе са којима је НПМ обављао разговоре, с обзиром на то да је њихов утисак да у мањим заводима има мање могућности за унос психоактивних супстанци јер су, како су навели "херметички затворени".

Претреси просторија

У највећем броју посећених установа, претреси просторија се врше у складу са месечним планом претреса, као и ванредно, циљано, а на основу добијених информација. Најчешће се планира да свака просторија буде барем једном месечно

претресана, а оне које су сумњиве, односно где се налазе ризична лица се претресају чешће. Приликом претреса просторија углавном се проналазе таблете (лоразепам, ривотрил, ксалол, бупренорфин).

Претреси просторија се обављају на начин да се прво обавља детаљан претрес ("на голо") лица која су смештена у просторији, а затим, у присуству једног осуђеног лица из просторије, службеници обављају претрес просторије. У зависности од величине просторије, архитектонских решења, односно броја лица која се у њој налазе, у претресу учествује најмање онолико припадника Службе за обезбеђење колико је лица у просторији, а у појединим заводима, ангажује се и дупло већи број службеника обезбеђења (нпр. КПЗ Пожаревац). У КПЗ Ниш, по потреби се приликом претреса просторија користе и службени пси.

НПМ похваљује праксу коју је приметио у КПЗ Пожаревац, ОЗ Београд, ОЗ Нови Сад, ОЗ Смедерево, КПЗ Панчево, КПЗ Београд, КПЗ Ниш и КПЗ Сремска Митровица да већи број службених лица учествује у претресу мањег броја соба. Детаљнији претрес мањег броја просторија даје боље резултате у проналаску недозвољених предмета. Ово се свакако губи ако исти службеници имају задатак да претресу више просторија и лица која се у њима налазе.

Претрес конкретне спаваонице и лица која у њој бораве се обавља на основу наредбе начелника Службе за обезбеђење, у којој се одређује време претреса, просторија и лица који ће се претрести, ко обавља претрес уз одређивање руководиоца претреса, на шта је потребно обратити пажњу и коју опрему је потребно користити. Руководилац подноси извештај о претресу лица и просторија, у којем констатује шта је пронађено од недозвољених предмета, уочена оштећења имовине завода, стање зидова и решетака и хигијену просторије, када је почео и окончан претрес и ко је од притвореника/осуђеника присуствовао претресу спаваонице. Такође, у извештају се детаљно наводи које делове спаваонице је претресао који припадник службе. Извештај се подноси начелнику Службе за обезбеђење.

НПМ похваљује праксу претреса просторија која се обавља у Окружном затвору у Београду, из разлога што начелник службе за обезбеђење посебну пажњу посвећује ангажовању адекватног броја службеника који обављају претрес, као и упоређивању података, односно утврђених чињеница током претреса са подацима из претходног извештаја, како би се утврдило да ли је свако место детаљно прегледано током претходног претреса. НПМ сматра да оваква евалуација рада доприноси ефикаснијем обављању будућих претреса.

Претреси лица лишених слободе

У већини завода, детаљни претреси лица лишених слободе се обављају приликом пријема у Завод, пре и након спровода, приликом претреса спаваоница, пре и након посета и приликом циљаних претреса. Детаљне претресе обављају најмање 2 припадника Службе за обезбеђење, у посебној просторији, која није под видео надзором. У ОЗ Чачак, детаљни претреси се обављају само приликом пријема у Завод, док се у осталим случајевима обавља делимичан претрес.

Претреси посетилаца

Посетиоци најпре пролазе кроз метал детекторска врата, а затим се обавља преглед ствари и по потреби преглед ручним детектором метала. Детаљни претреси се обављају у случају посета у посебној просторији ("брачне посете").

Претреси пакета

Сваки пакет пролази кроз скенер, а потом се ручно претреса од стране два припадника Службе за обезбеђење. Просторије у којима се обавља претрес пакета су под видео надзором. У КПЗ Ниш за претрес пакета користи се и службени пас, а према службеним наводима, постоји потреба за већим бројем обучених службених паса који би се користили у ову сврху.

Пакети се претресају у присуству примаоца, односно доносиоца. Мањи број пакета се прима преко поште, те у просеку, два службеника претресу 7 - 8 овако примљених пакета дневно. Међутим, проблем представља чињеница да се приликом посета прима највећи број пакета, у појединим посећеним установама и 50 - 60 пакета дневно. **Ако се има у виду чињеница да претресе пакета у појединим заводима обављају два службеника током целог дана, НПМ сматра да наведено може негативно да утиче на квалитет обављања самог претреса.** С обзиром на то да, за разлику од спаваоница, завод не може да утиче на то колико ће пакета прегледати дневно, потребно је да обезбеди довољно припадника Службе који ће претресати одређен број пристиглих пакета, како не би опала учинковитост претреса.

НПМ похваљује праксу коју је у вези са наведеним уочио у КПЗ Пожаревац - Забела, где најмање једно службено лице прегледа један пакет тако да истовремено у зависности од броја пакета, преглед пакета обавља и до 10 службеника обезбеђења, при чему један службеник обезбеђења надгледа цео процес прегледања пакета, а просторија у којој се пакети прегледају је под видео надзором. Дobar пример представља и ОЗ Краљево где на дан посете приликом пријема пакета учествује 4 - 5 припадника Службе за обезбеђење који прегледају у просеку 20 пакета дневно.

Претреси службеника

У посећеним заводима, службеници приликом уласка у смештајни део Завода пролазе кроз метал детектор врата и ручним детектором се прегледа садржај ствари. У појединим заводима приликом уласка у затворена одељења обавља се делимичан претрес, тако што претходна смена претреса смену која долази на посао. Ни у једном од завода није у протеклом периоду било случајева да су код службеника пронађене психоактивне супстанце.¹¹

Опрема и људски ресурси

Највећи број посећених установа од техничке опреме која је од значаја за проналазак недозвољених ствари поседује скенере ручног пртљага, ручне детекторе метала и врата за пролаз лица са интегрисаним детектором метала. У КПЗ Ниш у ову сврху у употреби је један службени пас, као и у КПЗ Сремска Митровица. Међутим, скенери пртљага,

¹¹ У једном од завода пре неколико година се догодило да су супстанце пронађене код службеника, који је претресен на основу добијених информација.

који су подобни за откривање присуства прашкастих материја, не постоје у бројним заводима. НПМ указује на то да се већи заводи суочавају са недостатком опреме која је подобна за преглед транспортних возила, односно за откривање недозвољених супстанци које на овај начин могу ући у завод (приликом достављања намирница за потребе исхране и сл.) и с тим у вези указује на потребу да Управа за извршење кривичних санкција размотри могућност да се за веће заводе (КПЗ Пожаревац, КПЗ Ниш и КПЗ Сремска Митровица) обезбеди адекватна опрема која би омогућила преглед садржине транспортних возила која достављају намирнице за потребе завода.

Како би се у највећој мери смањила могућност уноса психоактивних супстанци у заводе и повећала ефективност претреса који се обављају у заводима, службеницима је потребно обезбедити довољно ресурса за ове намене. Битан услов смањења присуства супстанци је да се предузму све могуће мере ради смањења могућности уноса или сакривања супстанци. За то је свакако потребна добра организација рада и посвећеност припадника Службе за обезбеђење приликом обављања претреса и осталих послова на одржавању реда и безбедности у заводима, али им је за то потребно обезбедити довољно адекватне техничке опреме.

НПМ је у својим извештајима већ утврђивао недостатак скенера у појединим заводима и препоручивао да се они обезбеде.¹² Према наводима службеника обезбеђења свим заводима је потребан скенер, јер се њима може открити присуство прашкастих материја, а истовремено претрес ствари које се уносе у Завод даје боље резултате.

1.

УТВРЂЕНО

Поједини заводи за извршење кривичних санкција немају довољно адекватне опреме за откривање и препознавање недозвољених супстанци, као што су скенери ручног пртљага и сл.

РАЗЛОЗИ

Безбедност и сигурност затвореника, особља, пружалаца услуга и посетилаца ће бити осигурани у сваком тренутку.¹³

Затворско особље ће имати адекватан ниво образовања и биће им дате вештине и средства за обављање њихових дужности на професионалан начин.¹⁴

Служба за обезбеђење, као јединствена формација Управе, стара се о безбедности људи и имовине у заводу, спроводи осуђена и притворена лица, учествује у утврђивању и спровођењу програма поступања према осуђеном и обавља друге послове одређене законом.¹⁵

Приликом прегледа и претреса лица, ствари, возила и просторија припадници службе за обезбеђење, као обавезну опрему, користе: заштитне рукавице, техничка средства за откривање метала, прашкастих материја и др. (ручне детекторе, инсталирану опрему и др.).¹⁶

¹² Видети, на пример, Извештај НПМ о посети ОЗ Врање, бр. 281-65/17 од 25. септембра 2017. год. и Извештај НПМ о посети ОЗ Прокупље, бр. 411-64/19 од 27. фебруара 2020. год.

¹³ Манделина правила, прав. 1.

¹⁴ Манделина правила, прав. 75.1.

¹⁵ Закон о извршењу кривичних санкција ("Сл. гласник РС", бр. 55/14 и 35/19), чл. 21. ст. 1.

¹⁶ Правилник о начину обављања послова у служби за обезбеђење у заводима за извршење кривичних санкција ("Сл. гласник РС", бр. 21/16 и 104/16), чл. 41. ст. 1.

Опремену која је инсталирана у заводу, а користи се за одржавање реда и дисциплине у циљу очувања безбедности чине: уређаји за откривање и препознавање недозвољених металних предмета и осталих недозвољених супстанци, и то скенер ручног пртљага, ручни детектор метала, врата за пролаз лица са интегрисаним детектором метала, ручни уређај за откривање и препознавање експлозива и других недозвољених супстанци.¹⁷

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће заводима за извршење кривичних санкција обезбедити довољно адекватне опреме за откривање и препознавање недозвољених супстанци.

У свим посећеним установама уочен је недостатак запослених у Служби за обезбеђење, те ови запослени углавном имају велики број прековремених сати рада. Тако, на пример, сви извршиоци у Служби за обезбеђење ОЗ Чачак су у протеклих 6 месеци имали просечно 1093,66 сати прековременог рада, а у Служби за обезбеђење КПЗ Ниш обично имају укупно 8 – 10 хиљада прековремених сати месечно, а у новембру 2019. године тај број је ишао и до 12 хиљада.

Служба за обезбеђење би морала да буде довољно бројна како би сви задаци који су пред овом службом дали одговарајући резултат и како би се послови обављали ефикасно и ефективно. НППМ је управо у овој служби често утврђивао мањак особља и давао одговарајуће препоруке.¹⁸

2.

УТВРЂЕНО

У заводима за извршење кривичних санкција нема довољно извршилаца у Служби за обезбеђење.

РАЗЛОЗИ

Особље задужено за спровођење санкција и мера треба да буде довољно бројно да би ефикасно обављало различите поверене задатке. Оно треба да поседује личне квалитете и карактерне особине, као и стручне квалификације неопходне за обављање тих функција.

Руководство на свим нивоима треба да настоји да спречи да услови рада доведу до знакова стреса код запослених тако што ће се на одговарајући начин обезбедити брига о њиховој физичкој безбедности, прикладно радно време, ширина у одлучивању, отворена комуникација и психолошки повољна атмосфера у свакој радној јединици.¹⁹

Затворске власти ће увести системе организације и управљања којима ће се осигурати да затвори раде по доследно високим стандардима и да у сваком тренутку имају одговарајућег

¹⁷ Правилник о униформи, ознакама, наоружању, специјалним возилима и другој опреми у Служби за обезбеђење у Управи за извршење кривичних санкција ("Сл. гласник РС", бр. 29/16, 74/16, 3/17, 89/17 и 7/19), чл. 37. ст. 1. тач. 3.

¹⁸ Видети, на пример, Извештај НППМ о посети ОЗ Зрењанин, бр. 281-65/18 од 13. септембра 2018. год. и Извештај НППМ о посети КПЗ Београд – Падинска Скела, бр. 281-60/18 од 16. августа 2018. год

¹⁹ Препорука бр. Р (97) 12 Комитета министара државама чланицама Савета Европе о особљу задуженом за спровођење санкција и мера, чл. 3. и 42.

особља да одржи безбедно и сигурно окружење у затвору и да испуни захтеве националног и међународног права, укључујући одредбе ових правила.²⁰

Успостављање позитивних односа између особља и затвореника такође у великој мери зависи од тога да ли у затворским просторијама и онима које се користе за слободне активности у сваком тренутку има довољно особља. Делегације ЦПТ често су сведоци да то није случај. Општи недостатак особља односно неодговарајући распоред дужности, што смањује могућност директног контакта са затвореницима, свакако отежава развој позитивних односа, а још уопштеније посматрано, ствара несигурно окружење како за особље тако и за затворенике.

Такође треба напоменути да у случају мањка особља, може постојати потреба за знатним прековременим радом како би се одржао основни ниво безбедности и устаљени затворски ред. Овакво стање ствари може лако да изазове висок ниво стреса код особља и њихово превремено губљење воље за рад, а то је ситуација која доприноси поспешивању тензија које су својствене свакој затворској средини.²¹

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће запослити довољно припадника у службама за обезбеђење, у складу са адекватном систематизацијом радних места, која се заснива на потребама завода зависно од броја и структуре лица лишених слободе који се у њима налазе на издржавању казне затвора или извршењу мере притвора.

Поступање у случајевима проналаска психоактивних супстанци

Приликом проналаска психоактивних супстанци увек се обавештава полиција. Полицији се достављају пронађене супстанце, уз записник, као и комплетна документација о проналаску, која садржи и фотографије. Прегледом евиденције о пронађеним супстанцама утврђено је да се пронађене супстанце предају полицији најдуже у року од неколико дана, те се у КПЗ Ниш, полицији једном недељно доставља извештај о проналаску супстанци. У случају проналаска код посетилаца, полиција долази одмах по пријему обавештења, након чега се обавештава јавно тужилаштво и поступа по налозима тужилаштва.

Тестирање на присуство психоактивних супстанци се врши на основу наредбе управника. Ову наредбу управник доноси на основу примљених сазнања која доводе у сумњу да лице поседује недозвољене супстанце или у унапред одређеним ситуацијама, на пример кад се осуђено лице враћа у завод након коришћења проширених права и погодности (викенд ван завода и сл.). Такође, постоји тесна сарадња са службама за здравствену заштиту од којих се добијају повратне информације у вези ризичних лица.

О тестирању се сачињава записник, са датумом и часом тестирања, налазом, напоменом ако је позитиван резултат последица терапије, потписима припадника Службе за обезбеђење, тестираног лица, медицинског техничара и лекара, а управник потписом потврђује да је упознат са резултатом. Након тога, у случају позитивног резултата који није последица примене терапије, покреће се дисциплински поступак. Такође, тежи дисциплински преступ представља и одбијање тестирања.

²⁰ Препорука Рец (2006) 2 – рев. Комитета министара државама чланицама Савета Европе о Европским затворским правилима, прав. 83а.

²¹ Стандарди ЦПТ: Нови Стандарди у погледу издржавања казне затвора, ЦПТ/Инф (2001) 16, пар. 26.

Тестирање на психоактивне супстанце се врши у узајамној сарадњи службе обезбеђења и здравствене службе, подразумевајући и проверу да ли је позитиван исход тестирања последица узимања терапије. У највећем броју случајева тестирана лица су била позитивна на бензодиазепине или бупренорфин.

У појединим заводима (КПЗ Ниш, ОЗ Београд) проблем представља чињеница да се дуго чека на токсиколошки налаз материје која је претресом пронађена код лица лишеног слободe, с обзиром на то да се пре добијања налаза не покреће дисциплински поступак. Прегледом евиденције о проналаску психоактивних супстанци утврђено је да се дешава да се чека по неколико месеци на налаз. Од 01. 01. до 19. 12. 2019. године у КПЗ Ниш поднето је укупно 144 предлога за покретање дисциплинског поступка због престапа производња, поседовање или коришћење опојних дрога или психоактивних супстанци, од тога 8 због коришћења алкохола. Окончано је 63 поступка, а најчешће (преко две трећине) изречених мера су забрана располагањем новцем и забрана пријема пакета. Уочено је да се на исход дисциплинског поступка због поседовања ПАС чека углавном по неколико месеци, у екстремним случајевима и 6 – 7 месеци. Поступци који се воде због коришћења алкохола или позитивног исхода тестирања се брже завршавају, мада и ту има случајева да се чека на исход пар месеци.

НПМ указује на потребу да се у том погледу сарадња надлежних органа унапреди у правцу ефикаснијег поступања.

2. ТРЕТМАНСКИ АСПЕКТ

Термин *третман* значи начин поступања према затвореницима, који може да се односи на поједине фазе кроз које лице лишено слободe пролази од момента лишавања слободe, преко кривичног поступка, изрицања и извршења кривичне санкције до постпеналног прихвата. Циљ третмана је трајно уклањање криминалног понашања затвореника и смањење процента рецидива у криминал²², односно припрема осуђеника за реинтеграцију у друштвену заједницу без вршења кривичних дела. То је посебно наглашено у ревидираним Стандардним минималним правилима УН за поступање са затвореницима²³, у којима се наводи да је циљ третмана да се по изласку из установе ова лица одреде за, с правом, усклађен и самосталан живот и да се учврсте у тој одлуци, а управо третман треба да ојача њихово самопоштовање и развије осећај одговорности. С тим циљем треба да се користе сва прикладна средства, укључујући (у земљама где је то могуће) и религиозно подучавање, образовање, професионално оспособљавање, обуку у социјалним вештинама, професионално саветовање, физичко вежбање, јачање моралног карактера – у складу са индивидуалним потребама сваког осуђеника, при чему се мора водити рачуна о њиховој социјалној и криминалној историји, физичким и менталним карактеристикама и способностима, темпераменту, као и дужини изречене казне и перспективама по изласку из установе (Правила 91–92).

У Правилнику о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица²⁴, у члану 6. прописано је следеће: „Третман према осуђеном обухвата примену свих предвиђених активности – планираних метода, техника и поступака, предузетих с циљем да осуђени усвоји друштвено прихватљив систем вредности и овлада вештинама за успешно укључивање у заједницу како

²² Х. Кораћ, "Пенологија", Извршно кривично право, Сарајево, 2010, стр. 241.

²³ Тзв. "Манделина правила" усвојена Резолуцијом Генералне скупштине 17. децембра 2015. год. (А/70/490).

²⁴ "Сл. гласник РС", бр. 66/15.

убудуће не би чинио кривична дела. Ради утврђивања програма поступања, процењују се потребе осуђеног које обухватају:²⁵

- 1) социјалне вештине, побољшање способности комуникације и друштвено прихватљивог понашања у свакодневним ситуацијама;
- 2) стручно усавршавање и образовање, стицање, развијање и одржавање радних навика;
- 3) психолошку, психијатријску, медицинску и социјалну помоћ;
- 4) пружање правне помоћи у вези са извршењем казне;
- 5) лечење од болести зависности;
- 6) посебне мере заштите од свих видова психичког, физичког, сексуалног угрожавања или било ког другог облика дискриминације и
- 7) припрему за отпуст.

На основу утврђених потреба осуђеног одређују се индивидуални циљеви. Програм поступања садржи:

- 1) процењене капацитете, мотивацију за промену криминалног понашања и процењени степен ризика осуђеног;
- 2) групу и одељење у које је осуђени разврстан и његов смештај;
- 3) ефикасне поступке и активности према осуђеном сагласно утврђеним потребама;
- 4) индивидуалне циљеве осуђеног у одређеном периоду, чијим остваривањем ће се обезбедити повећање капацитета, успешна адаптација и смањење ризика од вршења кривичних дела;
- 5) задатке особља у реализацији програма;
- 6) начин сарадње са спољним институцијама и организацијама у реализацији програма поступања;
- 7) начин сарадње с породицом или другим блиским лицима и
- 8) програм припреме за отпуст²⁶.

Значај и улога третмана препозната је и у Стратегији развоја извршења кривичних санкција у Републици Србији до 2020. године²⁵ којом су одређене приоритетне активности у 12 области развоја система извршења кривичних санкција, међу којима је и примена широког спектра програма третмана (терапијских, образовних, програма за стручно оспособљавање, учење социјалних вештина и сл.) који су усмерени на очување менталног и физичког здравља осуђених током извршења казне, промену понашања, стручно оспособљавање, припрему за отпуст и реинтеграцију осуђених.

Посматрајући проблем поступања према зависницима од психоактивних супстанци у заводима са третманског аспекта, НПМ је прикупио податке о томе да ли у заводима постоје специјализовани програми за рад са осуђенима који имају проблем зависности од психоактивних супстанци, колико лица је укључено у исте, да ли је особље едуковано за спровођење програма и сл.

Индивидуални и групни рад са лицима која имају проблем са зависношћу од ПАС

Рад са зависницима од ПАС захтева индивидуални и групни програм рада. Међутим, у већем броју посећених завода, групни рад се отежано одвија, а у појединим и не спроводи. Изостанак групног рада и специјализованих програма третмана за осуђене склоне злоупотреби психоактивних супстанци отежава и остваривање индивидуалних циљева, као што су усвајање друштвено прихватљивих модела понашања или успостављање/одржавање апстиненције.

²⁵ "Сл. гласник РС", бр. 114/13.

НПМ похваљује чињеницу да је Управа за извршење кривичних санкција израдила Специјализовани програм за групни рад са зависницима од дрога, са општим циљем смањења зависничког поврата у циљу смањења криминолошког поврата.

Као специфични циљеви програма одређени су следећи циљеви: Мотивација за активно учествовање у третману; Стицање увида у сопствену зависност и потребе лечења; Промена образаца понашања, овладавање навикама и вештинама, итд.

Међутим, НПМ је приликом обављених посета утврдио да се наведени програм примењује само у појединим заводима и то у суженом обиму у погледу броја лица која су у њега укључена, те с тим у вези НПМ указује на потребу да се наведени програм примењује у свим заводима и да у њега буде укључен већи број лица која имају проблем зависности од ПАС.

У КПЗ Панчево, на дан посете утврђено је да се примењује индивидуални рад ради реализације постављеног индивидуалног циља: Одржавање апстиненције од ПАС, који има 124 осуђених лица у својим програмима поступања. Кроз индивидуални рад службеник третмана указује на штетне последице злоупотребе дрога. У тренутку посете НПМ, у Заводу није био организован ниједан облик групног рада са осуђенима, будући да је Служба за третман у пуном капацитету била недавно успостављена и да васпитачи нису прошли обуке за специјализоване третмане групног рада. Према службеним наводима, у припреми су програми групног рада, и то: Групни третман о штетности злоупотребе психоактивних супстанци, Истине и заблуде о алкохолизму, Вештине комуникације, Начини превенције и контроле агресије у конфликтним ситуацијама, Програм припреме за постпенални живот и Управљање љутњом.

У КПЗ Сремска Митровица, постоји индивидуални програм којем је за циљ одређено одвикавање, а на крају програма се полаже тест. Социотерапијски програм за зависнике се заснива само на мотивацији, односно обухвата мотивациону фазу, прича се о штетности, разговара о проблему, а програм траје 6 месеци. Постоји и групни програм: „Поддршка одржавању апстиненције“, који ове године због епидемије болести Covid 19 није реализован. Од 2018. године овај програм је похађало укупно четири групе, од по 6-8 осуђених, а састанци су се одвијали два пута месечно.

У КПЗ Београд, осуђени који су имали или имају проблем са психоактивним супстанцама, уколико желе, могу да се обрате докторки – психијатру ради индивидуалног терапијског рада. Групна терапија се не спроводи, али је, према службеним наводима у плану организовање групног рада са зависницима у сарадњи служби за третман и здравствену заштиту.

У периоду од 2017-2019. године Управа за извршење кривичних санкција је формирала радне групе ради припреме 4 специјализована програма за осуђене, од којих се један односи на групни рад са зависницима од ПАС. Програм је пилотиран у КПЗ Београд у два наврата: од новембра 2018. до априла 2019. године у њега је било укључено 5 осуђених, а од априла до октобра 2019. године 9 осуђених. Од укупно 14 осуђених, 10 је успешно завршило програм, а 4 осуђена су одустала.

У ОЗ Чачак, не примењују се никакви посебни програми третмана према осуђенима који имају или су имали проблем зависности од ПАС. Кроз саветодавни индивидуални рад им се указује на штетне последице злоупотребе дрога. Не спроводи се никаква

групна ни индивидуална терапија нити постоји окупациона терапија за осуђене који су имали/ имају проблем зависности од ПАС.

У ОЗ Смедерево се такође не примењују никакви посебни програми третмана према осуђенима који имају или су имали проблем зависности од ПАС. У време посете НПМ, Служба за третман је била у фази реорганизације, која подразумева и израду посебних програма третмана према овим лицима.

У ОЗ Краљево се спроводе различити програми едукације лица лишених слободе ради подизања свести о штетним последицама злоупотребе дрога и то континуирано кроз индивидуални рад са зависницима и групни рад који се одвија сваке среде.

У КПЗ Ниш, у индивидуалним плановима третмана као посебан циљ се наводе циљеви и рокови за њихово испуњење. Осуђени потписује пријем Одлуке о програму поступања која садржи утврђени степен ризика, упућивање у васпитну групу и одељење. Циљеви поступања за зависнике од ПАС су међу осталима, дефинисани као „повећана брига о менталном здрављу“, „усвајање социјално прихватљивог понашања“ (код агресивних лица), „развијање радних навика и способности“. У 2019. години је у оквиру специјализованог програма за рад са зависницима од дроге одржано 26 радионица те је фаза пилотирања завршена и позитивно оцењена и према службеним наводима, очекује се почетак фазе имплементације.

НПМ је уочио да у појединим заводима, остваривање групног третманског рада и специјализованих програма није могуће због недовољног броја службеника третмана. На пример, у КПЗ Ниш сваки васпитач је задужен за рад са више од 100 осуђеника, те због недовољног броја запослених у служби за третман не постоје услови за специјализоване програме и групни рад са зависницима од ПАС. Овај проблем је још израженији у КПЗ Пожаревац, где је у служби третмана запослено укупно 10 реализатора третмана (васпитача), што значи да је у просеку један васпитач задужен за рад са 140 осуђених лица.

3.

УТВРЂЕНО

У појединим заводима за извршење кривичних санкција нема довољно извршилаца у Служби за третман, односно васпитних радника који би спроводили специјализоване програме и групни рад са осуђенима.

РАЗЛОЗИ

Особље задужено за спровођење санкција и мера треба да буде довољно бројно да би ефикасно обављало различите поверене задатке. Оно треба да поседује личне квалитете и карактерне особине, као и стручне квалификације неопходне за обављање тих функција.²⁶

Успостављање позитивних односа између особља и затвореника такође у великој мери зависи од тога да ли у затворским просторијама и онима које се користе за слободне активности у сваком тренутку има довољно особља. Делегације ЦПТ често су сведоци да то није случај. Општи недостатак особља односно неодговарајући распоред дужности, што смањује могућност директног контакта са затвореницима, свакако отежава развој позитивних

²⁶ Препорука бр. Р (97) 12 Комитета министара државама чланицама Савета Европе о особљу задуженом за спровођење санкција и мера, чл. 3. и 42.

односа, а још уопштеније посматрано, ствара несигурно окружење како за особље тако и за затворенике.

Такође треба напоменути да у случају мањка особља, може постојати потреба за знатним прековременим радом како би се одржао основни ниво безбедности и устаљени затворски ред. Овакво стање ствари може лако да изазове висок ниво стреса код особља и њихово превремено губљење воље за рад, а то је ситуација која доприноси успесивању тензија које су својствене свакој затворској средини.²⁷

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће у свим заводима за извршење кривичних санкција обезбедити довољан број запослених васпитних радника подобан за спровођење ефикасних поступака и активности према осуђенима сагласно утврђеним индивидуалним програмима поступања.

Као пример добре праксе НПМ истиче индивидуални третмански рад који се спроводи у ОЗ Нови Сад. Наиме, у Заводу постоји Програм за осуђена лица – индивидуални рад са зависницима при чему су запослени у Служби за третман сачинили штампани приручник о томе. Циљеви програма су:

- Едукација о зависности од наркотика, негативним последицама злоупотребе и начину превазилажења проблема
- Стварање бољег увида у проблем зависности
- Мотивисање за животне промене и одржавање апстиненције
- Усвајање плана за превазилажење проблема зависности односно одржавање апстиненције
- Пружање подршке за усвајање здравих животних стилова и развој личних капацитета

Осуђени који приступа програму потписује Уговор о учешћу у индивидуалном раду у оквиру програма којим се обавезује да ће редовно и активно учествовати у сусретима у оквиру индивидуалног рада, активно радити на остваривању личне промене како не би био зависник и показати поштовање и уважавање према психологу који води индивидуални рад, што подразумева одсуство агресивности у односу на њега. У наведеном акту се осуђеник информише о својим правима и претпоставкама за одвијање индивидуалног рада, односно разлозима због којих ће индивидуални рад бити прекинут.

Осуђени такође попуњава Информативни упитник у којем се налазе подаци о: годишту, особи за коју је највише везан, првом контакту са ПАС, свим ПАС које је користио, годинама коришћења, разлозима због којих користи ПАС, покушајима одржавања апстиненције, терапији коју користи, подацима о томе да ли је боравио у комуни/терапијској заједници, од кога очекује помоћ и подршку, плановима по истеку казне, као и да ли је свестан да има проблем због коришћења ПАС, да ли је увидео штетне последице, да ли планира да настави да одржава апстиненцију, који су фактори ризика за нарушавање апстиненције, као и податак о томе да ли му је потребна помоћ стручног лица у одржавању апстиненције.

Завод води Листу праћења остваривања индивидуалног циља: прихватање лечења и повећање бриге о здрављу у којој се наводе подаци о прихватању лечења и

²⁷ Стандарди ЦПТ: Нови Стандарди у погледу издржавања казне затвора, ЦПТ/Инф (2001) 16, пар. 26.

придржавању савета лекара, оцена редовности узимања терапије, оцена прихватања активног учешћа у едукацијама, оцена сарадње са лекаром итд.

Постоји и програм за групни рад са зависницима. Реч је о програму чија је идеја да кроз комбинацију вежби и предавања у форми групног рада, проведе полазника кроз пут размишљања са циљем остваривања промене, а циљеви програма су исти као и код индивидуалног програма.

О напредовању у програму сачињава се извештај и оцена о учешћу осуђеног у којем се налазе подаци о датуму почетка учествовања у програму и датуму последњег сусрета групе, а затим и остали подаци од значаја за оцену.

Одељења без дроге

У појединим земљама су формирана одељења или зоне без дроге („*drug free units*“), у којима осуђена лица пристају на насумична тестирања којима се утврђује да не конзумирају дрогу, а заузврат добијају подстицаје путем повластица – проширених права и погодности или бољих животних услова у односу на редовна затворска одељења. Ово је погодно само за она лица која су изузетно мотивисана да док издржавају казну не дођу у контакт са дрогом.

НПМ је приликом посета уочио да су зависници од ПАС распоређени у свим васпитним групама и смештени по различитим павиљонима.

Осим у ОЗ Београд, ни у једној посећеној установи не постоји посебно „Одељење без дроге“. Идеја да се такво одељење формира постојала је у КПЗ Сремска Митровица али иста није реализована због недостатка просторних капацитета и броја запослених.

У КПЗ Ниш је био уведен програм „Одељење без дроге“, али је исти укинут јер је, према службеним наводима, реализација истог подразумевала постојање посебне зграде, посебног дворишта и обезбеђења за лица која се у истом налазе, што се у условима велике пренасељености смештајних капацитета и недостатка запослених није могло остварити. Осуђеници који су били укључени у овај програм су потписивали добровољно уговоре којима су се обавезивали на потпуну апстиненцију од ПАС током трајања програма. Уколико би то остварили, испуњавали су услове за напредак у третману и за измену програма поступања и смештај у полуотворено одељење. Програм је био свеобухватан и укључивао је како окупациону (радну) терапију тако и васпитно-корективни рад у циљу корекције и превенције девијантних понашања. На почетку у овом програму, који је трајао око две године, учествовало је 28 осуђених лица, затим 16, а на крају су у програму учествовала свега два лица. Из напред наведених разлога програм је 2017. године угашен у потпуности.

НПМ похваљује активности ОЗ Београд на формирању „Одељења без дроге“. У ово одељење на дан посете било је укључено 10 лица која нису на супституционој терапији, али која су раније имала проблема са зависношћу од психоактивних супстанци. Осуђеници који су укључени у овај програм су потписали добровољно уговоре којима су се обавезивали на потпуну апстиненцију од ПАС током трајања програма и с тим у вези да могу бити у сваком тренутку подвргнути тестирању на ПАС. За свако лице отворен је посебан картон који садржи налаз лекара опште праксе, са свим потребним анализама (крвна слика, урин, ЕКГ итд.), налаз психијатра и налаз психолога, дакле све податке са медицинског и третманског аспекта од значаја за спровођење програма.

Програм траје 3 месеца (након чега се ради евалуација) и подразумева третмански рад запослених у служби третмана са осуђеним лицима који имају проблем зависности од ПАС, два пута недељно у трајању од 11,00 – 12,30 часова. У моменту посете, једно лице које је било укључено у програм је било радно ангажовано, а према службеним наводима у плану је да сва лица у овом одељењу буду радно ангажована. Лицима је омогућено да користе трпезарију у којој могу сами да спремају оброке, кувају кафу и сл. Такође, имају могућност свакодневног контакта телефоном са породицом и блиским лицима преко телефонске говорнице која се налази у ходнику испред собе у којој су смештена.

Тим НПМ је обавио разговоре са 9 лица која се налазе у „Одељењу без дроге“, али с обзиром на чињеницу да је ово одељење тек формирано и да је до дана посете одржан један састанак са службеницима третмана, НПМ није добио детаљније информације о начину спровођења програма и резултатима истог. Оно што су сва осуђена лица која су била укључена у програм истакла јесте да осећају да су у здравијој атмосфери него у редовном извршењу казне, да су мотивисана да учествују у програму, као и да очекују да ће ускоро сви бити радно ангажовани како је и предвиђено програмом.

4.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће предузети активности да се, у складу са потребама, у заводима за извршење кривичних санкција обезбеде просторни, кадровски и сви други услови за формирање „Одељења без дроге“.

Остали облици третмана

У КПЗ Београд, у третманском раду зависници од ПАС, као и други осуђени, подстичу се да учествују у културно-образовним активностима и да се радно ангажују. Тако је у процес образовања – похађање основне школе - укључено 10 зависника од ПАС, 19 је радно ангажованих, 7 се бави макетарством и сликарством, а 24 зависника од ПАС је похађало групни програм „Управљање љутњом“. На располагању је и похађање курса коришћења рачунара, који је прошло њих неколико десетина. У 2020. години у току је програм у који је укључено 5 осуђених, а који се односи на зависност од алкохола. Такође, припремљен је и когнитивно-бихејвиорални програм – промена размишљања ради промене понашања.

У КПЗ Сремска Митровица, поједина осуђена лица која имају проблем са зависношћу од ПАС су радно ангажована на начин да се баве баштованством, чишћењем, или радом у погону и сл. Такође, и у ОЗ Краљево поједина осуђена лица која имају проблем са зависношћу од ПАС су радно ангажована.

У КПЗ Панчево не постоји окупациона терапија, али се ова лица радно ангажују уколико су заинтересовани и у могућности да раде. Психолози у Заводу пружају саветовање и информисање о штетним последицама злоупотребе ПАС.

У КПЗ Пожаревац свим осуђеним лицима, укључујући и зависнике од ПАС су доступни програми дошколовања и стручног оспособљавања, али се не спроводе програми превенције који се односе на едукацију осуђеника и подизање свести о штетним последицама злоупотребе дрога.

У КПЗ Ниш је у време посете био активан само програм за превенцију суицида, док су у прошлости постојали и програми за превенцију агресивног понашања и злоупотребе ПАС. Као што је наведено, у оквиру специјализованог програма за рад са зависницима од дроге у фази пилотирања одржано је 26 радионица. Према службеним наводима очекује се почетак фазе имплементације и едукације свих запослених у служби за третман тј. свих који непосредно раде са зависницима од ПАС. Едукација ће се одржавати у форми часова једном недељно у трајању до 90 минута.

У ОЗ Нови Сад окупациона терапија се отежано одвија јер нема довољно просторних капацитета. У заводу се спроводе програми превенције који се односе на едукацију осуђеника и подизање свести о штетним последицама злоупотребе дрога.

Према међународним стандардима, заводи су дужни да понуде осуђеним лицима могућности за рад, образовање и програме социјализације, као и да обезбеде да осуђена лица добију адекватну подршку пре самог отпуста. Стога је веома важно да заводи буду у стању да понуде широк спектар општих и специјализованих програма третмана којим би утицале на промену ставова лица, унапредиле њихова знања и омогућила им да стекну нове способности које би их учиниле компетентним у проналажењу посла и другим активностима након извршења казне. Такође, програми третмана треба да имају за циљ да спрече поновно окретање криминалу и тиме смање стопу поврата, односно да помогну осуђеним лицима да се поново укључе у друштво по одслужењу казне.

ЦПТ у свом Извештају Влади РС од 6. новембра 2015. године²⁸ наводи да приступ према злоупотреби супстанци у затвору треба да је део националне стратегије о сузбијању дрога, и треба да за свој циљ да има, између осталог: елиминацију снабдевања затвора дрогама; решавање зависности од дрога путем идентификовања и ангажовања медицинских сестара/техничара за дроге, пружањем избора лечења и старањем да постоји одговарајућа подршка у току као и након периода лечења; развој стандарда, праћења и истраживања о питањима дрога; и обезбеђење обука и развоја за запослене.

5.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће предузети активности на унапређењу реализације специјализованих и индивидуализованих програма поступања за осуђене који имају проблем зависности од ПАС, у циљу успешне ресоцијализације и реинтеграције.

Управа за извршење кривичних санкција ће се старати да се у заводима за извршење кривичних санкција примењује широк спектар програма третмана (терапијских, образовних, програма за стручно оспособљавање, учење социјалних вештина и сл.) који су усмерени на очување менталног и физичког здравља осуђених током извршења казне, промену понашања, стручно оспособљавање, припрему за отпуст и реинтеграцију осуђених.

Увидом у релевантну документацију, НПМ је уочио да се за поједине осуђене, као резултат психодијагностичке процене током пријема, за област високог степена ризика

²⁸ ЦПТ (2015) 60.

наведи и „склоност конзумацији наркотика и/или алкохола“. Њима је одређиван индивидуални циљ успостављање и/или одржавање апстиненције. Међутим, остварење тог циља препуштено је искључиво осуђеном у оним заводима у којима се не спроводи специјализован индивидуални ни групни третмански рад (било због недостатка простора, специјализованих програма, необучености или недовољног броја запослених или из других разлога).

6.

<p>УТВРЂЕНО</p> <p>У појединим одлукама о програму поступања постављају се индивидуални циљеви за које у заводима не постоје могућности за реализацију.</p>
<p>РАЗЛОЗИ</p> <p><i>У утврђивању програма поступања стручни тим дефинисаће посебне поступке и активности водећи рачуна о могућностима завода за њихову реализацију.²⁹</i></p> <p><i>Интервенције у оквиру Програма поступања треба посебно да се односе на области функционисања осуђеног процењене високим и средњим степеном ризика.³⁰</i></p> <p><i>Сврха израде Предлога програма поступања јесте дефинисање улоге и учешће чланова стручног тима у начину одређивања и распоређивања осуђеног у групу, одељење, смештај, као и одређивање поступака и активности који ће бити реализовани.³¹</i></p> <p><i>Континуирано спроводити обуке службеника третмана са акцентом на одређивању индивидуалних циљева, преиспитивању и измени програма поступања и примени специјализованих програма.³²</i></p>
<p>ПРЕПОРУКА</p> <p>У свим заводима за извршење кривичних санкција створиће се услови за реализацију индивидуалних циљева који се постављају осуђенима.</p>

Обуке за службенике третмана

Иако на извршење казне затвора у великом броју случајева долазе осуђени који имају проблеме са зависношћу од ПАС, што захтева специјализовани приступ овој категорији лица, у већини завода недостају обуке запослених у службама за третман за рад са зависницима од психоактивних супстанци. Запослени на пословима третмана неретко нису похађали ни друге обуке и облике стручног усавршавања за спровођење специјализованих програма третмана и групних облика рада са осуђеним лицима, те

²⁹ Правилник о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица ("Сл. гласник РС", бр. 66/15), чл. 12. ст. 2.

³⁰ Директива о начину рада службеника третмана у Заводима, процедурама у раду и изгледу и садржају докумената током утврђивања, спровођења и измене програма поступања са лицима осуђеним за кривична дела и прекршај, број 110-00-14/15-01 од 29. октобра 2015. год.

³¹ Директива о начину рада службеника третмана у Заводима, процедурама у раду и изгледу и садржају докумената током утврђивања, спровођења и измене програма поступања са лицима осуђеним за кривична дела и прекршај, поглавље: "Израда предлога програма поступање стручног тима".

³² Акциони план за спровођење Стратегије за смањење преоптерећености смештајних капацитета у заводима за извршење кривичних санкција у Републици Србији до 2020. године, „Ефикасније спровођење програма поступања у циљу напредовања у третману осуђених“ тач. 2.

су у третманском раду ослоњени на знање које су стекли током школовања и на искуство стечено кроз праксу рада са осуђеним лицима.

Изузетак чине КПЗ Сремска Митровица, КПЗ Пожаревац, ОЗ Београд и КПЗ Ниш у којима су поједини службеници третмана похађали обуке о специјализованим програмима поступања за рад са зависницима од психоактивних супстанци.

Узимајући у обзир претходно наведено, веома би било значајно да се васпитни радници укључе у обуке сходно потребама рада са осуђеним лицима, укључујући и обуке о примени специјализованих програма третмана за рад са зависницима од ПАС.

7.

УТВРЂЕНО

У већини посећених завода запослени на пословима третмана нису похађали обуке за примену специјализованих програма третмана.

РАЗЛОЗИ

Стручно оспособљавање и усавршавање запослених у Управи обављају се у Центру за обуку и стручно оспособљавање Управе за извршење кривичних санкција (у даљем тексту: Центар за обуку). Центар за обуку, по потреби, организује и спроводи стручно оспособљавање, обуку и усавршавање запослених и у другим државним органима. Центар за обуку координира активности завода у спровођењу обуке и стручног оспособљавања осуђених лица.³³

Континуирано спроводити обуке службеника третмана са акцентом на одређивању индивидуалних циљева, преиспитивању и измени програма поступања и примени специјализованих програма.³⁴

Израда и увођење специјализованих програма третмана.³⁵

Управа обезбеђује да целокупно особље, током њихове каријере, одржава и унапређује своје знање и стручност похађањем курсева стручног усавршавања, који се организују у одговарајућим интервалима.³⁶

Управа казног завода обезбеђује стално интерно стручно усавршавање ради одржавања и унапређења знања и стручне способности свог особља, по његовом ступању на дужност, а и у току његове каријере.³⁷

Особље завода које је задужено за рад с одређеним категоријама затвореника или коме су додељене посебне, специјализоване функције пролази обуку са тежиштем на одговарајућој области.³⁸

³³ Закон о извршењу кривичних санкција ("Сл. гласник РС", бр. 55/14 и 35/19), чл. 17. ст. 1, 2. и 3.

³⁴ Акциони план за спровођење Стратегије за смањење преоптерећености смештајних капацитета у заводима за извршење кривичних санкција у Републици Србији до 2020. године, „Ефикасније спровођење програма поступања у циљу напредовања у третману осуђених“ тач.2.

³⁵ Акциони план за спровођење Стратегије за смањење преоптерећености смештајних капацитета у заводима за извршење кривичних санкција у Републици Србији до 2020. године, „Ефикасније спровођење програма поступања у циљу напредовања у третману осуђених“ тач.3.

³⁶ Препорука комитета министара државама чланицама у вези са европским затворским правилима бр. Р (2006) 2, пар. 81.2.

³⁷ Стандардна минимална правила Уједињених нација за поступање према затвореницима, Анекс уз Резолуцију 70/175 Генералне скупштине УН, усвојену 17. децембра 2015. године, А/RES/70/175 "Манделина правила", прав. 75. т. 3.

³⁸ Манделина правила, прав. 76. т. 2.

На значај и потребу за стручним усавршавањем запослених ангажованих на пословима третмана указано је и у Стратегији развоја система извршења кривичних санкција у којој се указује да је потребно предузети следеће активности:

- Унапређивати јединствену стратегију и смернице у области третмана и припреме за отпуст осуђених, као и примену одговарајућих програма поступања за различите категорије осуђених лица;
- Континуирана обука службеника третмана са акцентом на преиспитивање и измену програма поступања, примену специјализованих програма и програма који ће омогућити бољу социјалну реинтеграцију и прихват осуђених након изласка са издржавања казне;
- Израда и увођење специјализованих програма третмана који се односе на превенцију зависности од психоактивних супстанци, контролу беса, за починиоце сексуалног и родно заснованог насиља, као и посебних специјализованих програма намењених осетљивим категоријама осуђених лица (малолетници, жене, осуђени на дуге казне, особе са посебним потребама, стара лица, психички оболеле особе и др.);
- Утврдити механизме за сарадњу и размену позитивних искустава и добре праксе између завода;
- Обезбедити адекватно стручно усавршавање за све запослене који учествују у спровођењу програма третмана.

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција укључиће запослене ангажоване на пословима третмана у свим заводима за извршење кривичних санкција у обуке и специјализовано стручно усавршавање за рад са осуђенима који имају проблем са зависношћу од психоактивних супстанци.

3. ЗДРАВСТВЕНИ АСПЕКТ

Квалитет здравствене заштите осуђених лица у затвореним институцијама не сме да заостаје за квалитетом здравствене заштите осталих грађана. Принципи Уједињених нација истичу да је „основно право сваке особе да ужива највиши могући стандард физичког и менталног здравља“ и да „државе имају обавезу да поштују право на здравље тако што ће се, између осталог, суздржати од ускраћивања или ограничавања једнаког приступа за све особе, укључујући и затворенике или притворенике... превентивним, куративним и палијативним здравственим услугама“.³⁹

С тим у вези, један од приоритетних циљева у Стратегији развоја система извршења кривичних санкција је обезбеђивање да сва притворена, осуђена и лица на извршењу мера безбедности и васпитних мера имају исту здравствену заштиту каква постоји на слободи и спровођење конкретних програма у смањењу проблема који су у вези са хроничним обољењима, наркоманијом, хепатитисом Ц и Б и СИДОМ (ХИВ).

Такође, Националном стратегијом за спречавање злоупотребе дрога за период 2014-2021. предвиђа се: „... побољшање доступности и ефикасности мера за смањење потражње дрога у затворима, у циљу постизања квалитета лечења затвореника еквивалентом лечења у цивилној заједници, а у складу са правима на здравствену заштиту и људско достојанство, која су садржана у Европској конвенцији о људским правима и Повељи о основним правима ЕУ“.

³⁹ Комитет УН за економска, социјална и културна права, Општи коментар бр. 14: Право на највиши могући стандард здравља (члан 12. Пакта), 11.8.2000., Е/С.12/2000/4, доступно на: <http://www.refworld.org/docid/453883d0.htm>

Велики број „Нелсон Мандела правила“ (правила 24–35) односи се на заштиту здравља лица лишених слободе. Полази се од тога да се о њиховом здрављу стара држава, да имају право да користе исти стандард здравствене заштите као и други грађани, као и да ће њихова здравствена заштита бити организована у тесној сарадњи са општом здравственом службом како би се обезбедио континуитет третмана и заштите укључујући и ХИВ, туберкулозу и друге заразне болести, као и зависност од наркотика итд.

Европска затворска правила прописују да ће код прегледа затвореника лекар или квалификован медицински техничар који је одговоран том лекару, обратити посебну пажњу:

- а. поступању у складу са уобичајеним правилима лекарске етике и поверљивости односа;
- б. дијагностицирању физичких или душевних обољења и предузимању свих мера потребних за лечење истог или за наставак лечења које је у току;
- ц. евидентирању и извештавању надлежних органа о било ком знаку или индикацији да се са затвореницима поступа насилно;
- д. лечењу симптома одвикавања услед употребе дрога, лекова или алкохола;
- е. идентификовању било каквог психолошког или другог стреса изазваног лишавањем слободе;
- ф. изолацији затвореника за које се сумња да болују од инфективних или заразних болести за време трајања инфекције и обезбеђењу одговарајућег лечења;
- г. обезбеђењу да затвореници инфицирани ХИВ вирусом не буду изоловани само из тог разлога;
- х. на физичке или менталне недостатке који могу отежати реинтеграцију у друштво након отпуштања;
- и. утврђивању физичке способности сваког затвореника за рад и вежбање; и
- ј. прављењу договора са институцијама локалне заједнице за наставак сваког потребног медицинског и психијатријског лечења након отпуштања, уколико се затвореници сложе са таквим договором⁴⁰.

Непружање затвореницима приступа третману еквивалентном ономе који је доступан у заједници и есенцијалним превентивним мерама представља кршење права затвореника на здравље и противно је прописима међународног права као што је Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, те Европска социјална повеља.⁴¹ Такође, поједине препоруке, правила, декларације и резолуције Савета Европе и других међународних тела истичу обавезу затворских власти да осигурају превентивну здравствену заштиту, посебно у погледу епидемије ХИВ-а и хепатитиса Ц у затворима.⁴²

⁴⁰ Европска затворска правила, 42.3

⁴¹ Члан 12 Међународног пакта економским, социјалним и културним правима, члан 11 Европске социјалне повеље.

⁴² WHO Europe: Policy guidance on HIV in prisons, dostupno na www.euro.who.int/en/health-topics/communicable-diseases/hiv-aids/policy/policy-guidance-for-key-populations-most-at-risk2/hiv-in-prisons; CM: Prison and criminological aspects of the control of transmissible diseases including AIDS and related health problems in prison. Recommendation R (1993) 6; CM: The ethical and organisational aspects of health care in prison. Recommendation R (1998) 7; Standardi CPT-a 2002 (rev. 2011); UNAIDS/ UNODC/ WHO: HIV/AIDS Prevention, care, treatment and support in prison settings: a framework for an effective national response (New York 2006); WHO Europe: WHO guidelines on HIV infection and AIDS in prisons (Ženeva 1993); Maller L. et al: Health in prisons: a WHO guide to the essentials in prison health (Ženeva 2007); Penal Reform International: Dublin Declaration on HIV/AIDS in prisons in Europe and Central Asia (Dublin 2004); Svjetska medicinska asocijacija: Declaration of Edinburgh on prison conditions and the spread of tuberculosis and other

Имајући у виду наведено, неопходно је спроводити континуиране едукације и обуке на тему ХИВ-а, хепатитиса Б и Ц на нивоу целокупне затворске заједнице. Уједно, „обавеза је здравствених радника да, уз давање информација индивидуално, лицем у лице, током медицинских консултација по пријему осигурају едукацију и обуку о превентивној здравственој заштити, организоване уз подршку управе затвора“.⁴³

У свим посећеним заводима постоје осуђена лица оболела од хепатитиса Ц или инфицирана ХИВ-ом. Тестирање на крвно преносиве инфекције се спроводи непосредно по пријему у затвор. Постоји образац Извештаја о сагласности који се попуњава приликом тестирања. Тестирање је добровољно и особа може да га одбије. Тестирање је могуће организовати и на захтев осуђеника. У свим заводима је доступно добровољно и поверљиво тестирање на ХИВ и хепатитис. Протокол о лечењу ХИВ позитивних пацијената се поштује у потпуности.

Што се тиче пацијената са дијагностикованим хепатитисом Ц у сарадњи са инфективном клиником сачињава се протокол и утврђује који пацијенти испуњавају услове одређене прописима Министарства здравља за лечење пегилираним интерфероном. Уз то се спроводи и редовно праћење биохемијских анализа, ултразвучни прегледи, прегледи лекара специјалисте инфектолога. Сви заводи су у сарадњи са министарством надлежним за послове здравља обезбедили лекове за лечење ХИВ (СИДА), хепатитиса Ц, туберкулозе и супституционе терапије зависника.

НПМ указује на потребу да се обезбеди континуирана обука здравствених радника за спровођење програма смањења штете код болести зависности и превенције полно и крвно преносивих болести и туберкулозе и обезбеди одрживост програма у систему извршења кривичних санкција.

Када су у питању лица која су зависници од психоактивних супстанци, њихов положај, односно лечење у заводима је отежано из неколико разлога. Пре свега, у појединим заводима нема развијеног програма детоксикације приликом пријема у завод. С тим у вези је и проблем што ова лица у највећем броју завода не могу започети лечење у заводу, односно на супституционој терапији се налазе само они који су лечење започели у заједници, пре доласка у завод. Лечење супституционом терапијом доступно је у здравственим установама од примарног до терцијарног нивоа заштите, при чему здравствене службе у заводима припадају Министарству правде а не Министарству здравља.

Наведено за последицу може имати изражену потражњу за дрогом, јер уколико особа није уведена у супституциону терапију на слободи, а уз то нема ни психолошку подршку, може се претпоставити да ће покушати на све начине да дође до дроге. Притом, не треба заборавити да према ставу Европског суда за људска права, „апстиненцијални синдром на бензодиазепине и алкохол, а у неким случајевима и опијате може бити животно угрожавајући, тако да је интензивни третман неопходан. Ако затворска здравствена служба није компетентна да третира такве случајеве, онда је трансфер у другу установу неопходан и ургентан: без тога се крши људско право затвореника на одговарајући медицински третман.“⁴⁴

---

communicable diseases (Edinburgh 2000, rev. Montevideo 2011); UNODC: HIV prevention and care in prisons and other closed settings: a comprehensive package of interventions, Policy Brief (Beč 2012)

⁴³ Здравствена заштита у затворима и медицинска етика, Савет Европе, доступно на: <https://rm.coe.int/web-prison-healthcare-bosnian-croatian-serbian/16806ab9c1>, стр. 51-60

⁴⁴ McGlinchey и други против Уједињеног краљевства, 50390/99.

На дан посете у КПЗ Сремска Митровица се налазило 323 лица која су имала или имају проблем са зависношћу од ПАС. Број осуђених лица укључених у метадонски програм био је 45, а 7 лица је било на терапији бупренорфином.

У КПЗ Београд, на супституционој терапији било је 6 осуђених, од којих 3 на метадонском програму, а 3 на терапији бупренорфином.

У ОЗ Београд на дан посете је 22 лица било укључено у метадонски програм, а 5 лица је било на терапији бупренорфином.

У КПЗ Ниш, скоро 20% осуђених лица чине зависници од психоактивних супстанци (346 лица), али је у супституциону терапију укључено свега 15 лица.

У КПЗ Пожаревац од 383 лица која имају проблем са зависношћу од психоактивних супстанци, њих 46 прима супституциону терапију (20 метадон и 26 бупренорфин).

На дан посете у ОЗ Нови Сад се налазило 146 лица која су имала или имају проблем са зависношћу од ПАС. Број осуђених лица укључених у метадонски програм је 14, а једно лице је на терапији бупренорфином.

У ОЗ Чачак, на дан посете налазило се 18 (од укупно 48) лица која су имала или имају проблем са зависношћу од ПАС, а само једно лице је било укључено у метадонски програм.

У ОЗ Краљево од 15 лица лишених слободе која имају проблем са ПАС, једно лице је било укључено у метадонски програм.

У ОЗ Смедерево, 3 лица су, у време посете НПМ, била на терапији бупренорфином.

Да би се адекватно одговорило на здравствене потребе ове категорије осуђеника, неопходно је да здравствени радници у заводима исте идентификују приликом прегледа по пријему у завод, да обрате дужну пажњу на њихову посебну рањивост у заводу и да пруже одговарајућу терапију, као и благовремено организују наставак неге по изласку из затвора. Према службеним наводима, број осуђених лица која су на супституционој терапији је знатно мањи од реалних потреба у заводима, управо из разлога што су у супституциону терапију укључени само они који су лечење започели у заједници, пре доласка у завод.

НПМ сматра да је неопходно унапредити поступање у овом делу, на начин да се побољша приступ лечењу опијатским супституцима у заводима тиме што ће се створити услови да сва лица која имају проблем са зависношћу од ПАС, а за које лекар специјалиста психијатрије у заводу процени да постоји потреба да се уведе супституциона терапија, буду упућена у надлежне здравствене установе ради мишљења и доношења одлуке о увођењу ове терапије. Наведено је по постојећим прописима једино могуће будући да Специјална затворска болница није у мрежи здравствених установа. Стога, НПМ сматра да је од посебног значаја предузимање активности планираних у Акционом плану за спровођење Стратегије о спречавању злоупотребе дрога за период 2018-2021. а које се односе на израду нормативног оквира за обезбеђивање супституционе терапије у установама за извршење кривичних санкција, као и обезбеђивање одрживости супституционе терапије у овим установама.

НПМ би желео да од Управе за извршење кривичних санкција добије информације о активностима које ће се предузети у циљу реализације наведеног.

НПМ као пример добре праксе наводи поступање ОЗ Београд и КПЗ Београд, где поједине осуђене који немају уведено супституциону терапију, лекар специјалиста психијатрије по процени, упућује у Завод за болести зависности ради консултативног мишљења о потреби увођења супституционе терапије.

НПМ је утврдио и да, осим у КПЗ Београд, КПЗ Пожаревац, ОЗ Београд и КПЗ Ниш, у осталим посећеним установама нема стално запосленог психијатра, већ је исти најчешће ангажован преко уговора и долази једном или два пута недељно у завод. У ОЗ Чачак не постоји ни стално запослени психијатар нити психијатар ангажован по уговору.

Такође, и службена лица ангажована на пружању здравствене заштите нагласила су да постоји потреба за додатним кадровима за успешно обављање здравствене заштите у заводима.

8.

УТВРЂЕНО

У појединим заводима не постоји стално запослени психијатар, нити је исти ангажован по уговору.

РАЗЛОЗИ

Завод има најмање једног лекара и два медицинска техничара, а мора омогућити услуге и једног психијатра.⁴⁵

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће обезбедити услове да се у свим заводима омогуће услуге психијатра.

ЗАКЉУЧАК

Зависност од опојних дрога је уско повезана са вршењем кривичних дела, тако да је присутан и висок проценат осуђених са овим проблемом у пеналним установама у шта се НПМ уверио и током посета. Уједно, ова лица и у заводима долазе до одређених врста психоактивних супстанци, што указује на функционисање неформалног система и уједно доводи до отежаног лечења зависника у таквим условима.

Имајући у виду наведено, посебну пажњу потребно је усмерити на решавање проблема злоупотребе психоактивних супстанци унутар пенитенцијарних установа, као и на рад са овом посебно осетљивом групом осуђених лица. Најчешће помињани начини супротстављања овој појави односе се на смањење потражње и доступности, као и редуковање штетних последица. Ради смањења потражње неопходно је подизање свести затвореника о штетним ефектима дроге, као и идентификација и адекватан

⁴⁵ Чл. 24. ст. 2. Закона о извршењу кривичних санкција.

третман усмерен на детоксикацију и лечење затвореника са проблемом зависности⁴⁶. Смањење доступности односи се на могућност осуђених да у затвору набаве дрогу, а редукција штетних последица на едукацију запослених и специфичне програме који подразумевају различите мере како би се спречило ширење инфективних болести, као и утицај на промену понашања у циљу успешне ресоцијализације⁴⁷.

Такође, треба имати у виду да се ниједан затвореник не може оспособити за живот у друштвеној заједници ако му нису на располагању све оне активности без којих човек у друштвеној заједници не може да функционише (образовне, радне, рекреативно-културне итд.).

НПМ изражавања очекивање да ће улагање у третманске програме и садржаје дати дугорочне позитивне ефекте како у погледу смањене стопе рецидивизма тако и у погледу заштите друштва од криминалитета. С тим у вези, НПМ истиче потребу за специјализованим приступом када су у питању зависници од ПАС.

Такође, постоји потреба и за већим бројем запослених на пословима третмана, службеника обезбеђења и здравственог особља, као и за стварањем услова за рехабилитацију зависника од опојних дрога, који подразумевају постојање посебних изолованих одељења, посебних програма рада и обученог особља како примарни проблем зависности не би остао нерешен и у сенци секундарног проблема извршења кривичног дела. Једном речју, потребан је посебан и специјализован приступ прилагођен потребама ове посебно осетљиве категорије затворске популације.

На основу утврђених налаза у овом извештају дате су препоруке за отклањање уочених недостатака и унапређење стања у овој области. Оне захтевају, на првом месту, континуирану сарадњу надлежних министарстава, пре свега Министарства правде и Министарства здравља, а у припреми за отпуст и постпеналном прихвату и подршку свих институција и друштвених актера који могу допринети што успешнијој рехабилитацији ове категорије осуђених лица. Наиме, поред унапређења третмана осуђених лица у току боравка у затвору, треба обезбедити адекватан постпенални прихват након извршења казне затвора, у који би биле укључене разне социјалне установе, хуманитарне организације, удружења и појединци који могу да помогну интеграцији ових лица у друштво. На ову потребу посебно указује стопа рецидивизма, која је деценијама уназад забрињавајуће висока. Најзад, чињеница да се у заводима налази велики број оних који имају проблем са зависношћу од психоактивних супстанци говори у прилог томе да пажњу треба посветити и условима и узроцима који доводе до наведеног, те да друштво мора адекватно да одговори на многе друштвене проблеме и изазове, у смислу мењања стања у друштву.⁴⁸

НПМ је овим извештајем настојао да проблеме у установама за извршење кривичних санкција учини видљивијим и да мотивише надлежне органе управе да допринесу даљим променама и унапређењу поступања према зависницима од психоактивних супстанци у заводима.

---

⁴⁶ С. Кљајевић, "Истраживања злоупотребе дрога и третман зависности у пенитенцијарним установама", Специјална едукација и рехабилитација, вол. 16, бр. 2/17, стр. 241.

⁴⁷ С. Кљајевић, *op.cit.*, стр. 241.

⁴⁸ Н. Тањевић, "Поглед кроз затворске решетке", Факултет за менаџмент, Сремски Карловци, 2018.